

УДК 657.42

Л.М. Духновська,
канд. екон. наук
Національний університет
харчових технологій

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

В статті проаналізовано системи оподаткування для підприємств малого бізнесу, виявлено їх переваги та недоліки, наведено особливості обліку єдиного податку, обґрунтовано економічну сутність малого підприємництва, визначено вплив системи оподаткування на побудову обліку та звітності підприємства.

Ключові слова: малий бізнес, системи оподаткування, єдиний податок, облік, перевага, недоліки, грошові кошти, фінансова звітність.

In this article analyzes the tax system for small businesses, found their advantages and disadvantages are especially keeping a single tax, the economic substance reasonably small business, the impact of taxation on construction accounting and reporting.

Key words: little business, systems taxation, sole tax, accounting, preference, shortcoming, money facilities, financial reporting.

Практика оподаткування доходів суб'єктів малого підприємництва єдиним податком за усі роки його існування свідчить про те, що він є одним із найбільш ефективних засобів стимулювання розвитку малого підприємництва, гармонізації економічних інтересів держави і платників податків, а також забезпечення зайнятості населення.

Показниками ефективності застосування єдиного податку виступають його економічна обґрунтованість та адміністративна простота, які проявляються, по-перше, у скороченні кількості обов'язкових платежів внаслідок заміни їх одним податком, по-друге, у спрощенні ведення податкового обліку та подання звітності, по-третє, у зменшенні витрат на адміністрування податків. Однак, не зважаючи на усі переваги, пов'язанні із запровадженням даного способу обліку, тут виділяють також безліч проблем та недоліків. Зокрема, це пов'язано із недостатньою урегульованістю цього питання в законодавстві.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування вибору системи оподаткування для підприємств малого бізнесу. Для досягнення цієї мети необхідно визначити такі основні завдання: обґрунтувати економічну сутність підприємств малого бізнесу; надати класифікацію підприємств залежно від їх розміру; розглянути особливості оподаткування підприємств малого бізнесу у фінансовому та податковому обліку; узагальнити існуючі підходи щодо обліку єдиного податку; виявити переваги та недоліки, що виникають у підприємства із застосуванням спрощеної системи оподаткування; визначити можливі шляхи покращення обліку єдиного податку на підприємствах.

Результати. Малий бізнес — це діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою одержання прибутку. Практично це будь-яка діяльність зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Не обов'язково це має бути особливо ризикова та інноваційна діяльність на засадах повної економічної відповідальності. На нашу думку, саме в цьому якісному чиннику й полягає різниця між поняттями «мале підприємництво» і «малий бізнес». На жаль, ці поняття не розмежовуються ні в економічній літературі, ні на практиці.

Малі підприємства — це організаційно-економічний вид підприємств, які, згідно із ст. 2 Закону України «Про підприємства в Україні», кваліфікуються за показником чисельності зайнятих працівників з градацією за сферами діяльності.

Українське законодавство до малих підприємств відносить підприємства з кількістю зайнятих від 15 до 200 осіб, залежно від галузі або виду діяльності. Так, у промис-

ловості та будівництві малими вважаються підприємства, на яких працює до 200 осіб, в інших галузях виробничої сфери — до 50 осіб, у науці та науковому обслуговуванні — до 100 осіб, у галузях невиробничої сфери — до 25 осіб, а в роздрібній торгівлі — до 15 осіб. Аналіз фактичної середньоспискової чисельності працюючих на одному малому підприємстві засвідчує, що їх значно менше.

Залежно від розмірів (масштабів господарської діяльності) підприємства необхідно поділяти на чотири категорії: мікропідприємства, малі, середні та великі підприємства. Класифікація за розміром (масштабом) має виключно важливе значення, тому що дає можливість виявити і проаналізувати сильні та слабкі сторони кожної групи (категорії) підприємства, визначити оптимальні варіанти їхнього співвідношення та взаємодії, основні напрями відповідної державної підтримки.

Для визначення відповідних категорій підприємств необхідно використовувати як мінімум, два критерії: середньоспискову чисельність працюючих та обсяг виручки (валового доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік.

Середньоспискова чисельність працюючих за звітний період має становити: на мікропідприємствах — до 10 осіб; на малих підприємствах — до 50 осіб; на середніх підприємствах — до 250 осіб; на великих підприємствах — понад 250 осіб.

Відповідно, обсяг виручки (валового доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує: на мікропідприємствах — 500000 грн; на малих підприємствах — 1000000 грн; на середніх підприємствах — 5000000 грн; на великих підприємствах — понад 5000000 грн. Цей показник (критерій) застосовується через календарний рік з дати державної реєстрації суб'єктів господарювання.

Виділення такої категорії як мікропідприємства передбачатиме порядок спрощеного ведення бухгалтерського обліку, статистичної звітності та застосування спрощеної системи оподаткування, наприклад, шляхом введення єдиною податку на сукупний дохід.

Суб'єкти підприємницької діяльності — юридичні особи поряд з діючою системою оподаткування можуть самостійно обирати спосіб оподаткування доходів за єдиним податком. При цьому спосіб оподаткування вибирається один раз і залишається незмінним протягом звітного року. Фінансовий облік на підприємствах малого бізнесу відбувається з урахуванням специфіки оподаткування, яка залежить від форми власності та чисельності працюючих.

Підприємство має право самостійно обирати одну з двох форм оподаткування: 6 % від коштів, що надходять на поточні рахунки підприємства від реалізації готової продукції, товарів, послуг та сплата ПДВ, тобто таке підприємство є платником ПДВ; 10 % від коштів, що надходять на поточні рахунки підприємства за мінусом акцизного збору.

Якщо протягом звітного періоду підприємство отримує дохід (виручку) від реалізації більшу, ніж записано в законі, то воно зобов'язане перейти на загальну форму оподаткування — 25 % від прибутку, який визначається як різниця між валовими доходами та валовими витратами.

Розглянемо особливості організації та ведення фінансового обліку на підприємствах малого бізнесу. Для малих підприємств особливістю є те, що вони можуть використовувати один із класів рахунків 8 чи 9 і обов'язково використовувати рахунки класів 0—7. Більшість підприємств малого бізнесу в своїй діяльності не користуються 9 класом рахунків, а використовують 0—8 класи рахунків.

Крім того, підприємства малого бізнесу при невеликій кількості господарських операцій можуть використовувати спрощену форму ведення бухгалтерського обліку. Зведений облік ведеться у наступних відомостях: В-1 Відомість обліку основних засобів і нарахованих амортизаційних відрахувань (зносу); В-2 Відомість обліку виробничих запасів, готової продукції і товарів; В-3 Відомість обліку коштів і фондів; В-4 Відомість обліку витрат на виробництво; В-5 Відомість обліку розрахунків та інших операцій; В-6 Відомість обліку реалізації; В-7 Відомість обліку розрахунків з поставачальниками; В-8 Відомість обліку заробітної плати; В-9 Шахова відомість (баланс).

Облік податкових зобов'язань і податкового кредиту за податком на додану вартість на підприємствах, які його сплачують, здійснюється в «Книгах обліку продажу товарів (робіт, послуг)» та в «Книгах обліку придбання товарів (робіт і послуг)». Якщо підприємство малого бізнесу на протязі місяця має не більше 100 господарських операцій, то воно може вести Книгу обліку господарських операцій за формою, яка наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. Реєстри аналітичного і синтетичного обліку малих підприємств за спрощеною формою

Назва реєстрів	Рахунки, що ведуть в цих реєстрах
Журнал обліку господарських операцій	Всі рахунки
Відомість 1М обліку готівки і грошових документів	30, 31
Відомість 2М обліку запасів	20, 26
Відомість 3М обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами, та податками й платежами, довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів	37, 55, 64, 66, 68, 69
Відомість 4М обліку необоротних активів та амортизації і зносу, капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів	10, 13, 14, 15, 18, 35
Відомість 5М обліку витрат, доходів і фінансових результатів, власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечення майбутніх витрат і платежів	23, 39, 40, 44, 47, 70, 79, 84, 85, 80, 81, 82, 83
Оборотно-сальдова відомість	Всі рахунки

Якщо ж на малому підприємстві обрано ведення обліку за журнальною формою, то в цьому випадку можна використовувати такі реєстри (табл. 2).

Таблиця 2. Облікові реєстри

№ журналів	Облік господарських операцій	Рахунки, що відображаються у журналах
1	Облік грошових коштів	30, 31
2	Облік довгострокових та короткострокових позик	50, 60
3	Облік розрахунків, довгострокових та поточних зобов'язань	14, 37, 55, 64, 68, 69
4	Облік основних засобів, їх зносу, капітальних інвестицій	10, 13, 15, 18, 35, 39, 66
5	Облік витрат та запасів	20, 26, 84, 85
6	Облік доходів і результатів діяльності	44, 70, 79
7	Облік власного капіталу	40, 472
	Головна книга	Всі рахунки

Як відомо, єдиний податок, що підлягає сплаті до бюджету, обчислюється із сум виручки від реалізації, що надійшла на поточний рахунок або до каси підприємства. У той же час у бухгалтерському обліку доходом (виручкою) визнається не надходження грошей, а відвантаження продукції (товарів, робіт, послуг) — передача покупцеві всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на продукцію (товар, інший актив).

Таблиця 3. Аналіз переваг та недоліків спрощеної системи оподаткування

Переваги	Недоліки
<p>Не потрібно сплачувати велику кількість податків (наприклад, ПДВ — для юридичних осіб при ставці 10 %, внесків у фонди соціального страхування)</p> <p>У випадку перевищення граничного розміру виручки юридична особа допрацьовує на єдиному податку квартал, в якому це відбулося, і тільки з наступного кварталу переходить на загальну систему оподаткування. При цьому виручка, отримана до кінця кварталу понад встановленої межі, податками на загальній системі не оподатковується</p> <p>42 % від сплаченого єдиного податку зараховують до внесків у Пенсійний фонд України</p> <p>Просте визначення бази оподаткування єдиним податком. Це виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) або основних засобів, що надійшла на поточний рахунок або в касу, і більш нічого. Причому виручкою від реалізації основних засобів вважають різницю між сумою, яка надійшла на поточний рахунок або в касу від їх продажу, та залишковою вартістю основних засобів за даними бухгалтерського обліку</p> <p>Проста у заповненні форма звітності по єдиному податку (Розрахунок сплати єдиного податку суб'єктом малого підприємництва — юридичною особою, затвердженим наказом № 98)</p> <p>Вільний вибір ставок єдиного податку (10 % без сплати ПДВ та 6 % зі сплатою)</p>	<p>Перейти на спрощену систему оподаткування із загальної можливо лише тільки один раз на протязі року. Зробити це можна тільки з початку кварталу</p> <p>Термін дії Свідоцтва платника єдиного податку — юридичної особи лише один рік. Тому кожний рік не пізніше 16 грудня потрібно подати в податкову заяву.</p> <p>Працюючи на єдиному податку, підприємствам забороняється: діяльність у сфері грального бізнесу; проведення лотерей; ліцензований добуток та виробництво дорогоцінних металів, й дорогоцінних каменей природного та органічного виникнення; оптова та роздрібна торгівля промисловими виробами із дорогоцінних металів; діяльність з обміну валют; виробництво підакцизних товарів; експорт та імпорт підакцизних товарів; діяльність з перепродажу та організації торгів (аукціонів); сумісна діяльність, що визначена п. 7.7. Закону «Про оподаткування прибутку підприємства» тощо.</p> <p>Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та основних засобів не повинна перевищувати 1 млн грн, інакше з наступного кварталу підприємству необхідно перейти на загальну систему оподаткування</p> <p>Середньооблікова чисельність працівників за рік не може перевищувати 50 чоловік</p> <p>При підрахунку середньоспискової чисельності працівників враховують також фізосіб — не підприємців, які надають послуги або виконують роботи юр особі на основі угод цивільно-правового характеру</p> <p>При обчисленні бази оподаткування єдиним податком у виручку враховують ПДВ. В підсумку виходить, що податок нараховується на податок</p> <p>Крім бухгалтерського обліку, потрібно вести облік доходів та витрат суб'єкта малого підприємництва — юридичної особи, яка застосовує спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, форма і порядок якої затверджені наказом № 477</p> <p>Ставку єдиного податку з 6 % на 10 % неможливо змінити на протязі календарного року.</p> <p>Єдиний податок необхідно сплачувати незалежно від фінансового результату, отрима-</p>

Закінчення табл. 3

Переваги	Недоліки
	ного від операцій з продажу продукції (товарів, робіт, послуг). Витрати, пов'язані з реалізацією продукції не беруться до уваги при підрахунку суми податку. Розрахунок за відвантажену продукцію можливо проводити лише в грошовій формі. Бартер, взаєморозрахунок та вексельна форма не доступні для підприємства на єдиному податку.

Не важко помітити, що порядок визначення доходу (виручки) від реалізації у бухгалтерському та податковому обліку для платників єдиного податку не збігаються. Постає питання — як же правильно нарахувати єдиний податок: за бухгалтерською виручкою чи за податковою?

Оскільки у бухгалтерському обліку всі податки, що сплачуються за рахунок коштів підприємства (у тому числі єдиний), визнаються витратами, та у даному випадку необхідно керуватись п.7 П(С)БО 16 «Витрати», відповідно до якого витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для одержання якого вони здійсненні. Це означає, що одночасно з нарахуванням доходу за певний місяць (Кт рахунку 70) від суми цього доходу повинен бути нарахований і єдиний податок (Кт рахунку 641 субрахунок «Єдиний податок»), незважаючи на те що кошти від покупця ще не одержані.

Ігнорування принципу відповідності доходів і витрат може призвести до значного перекручення звітності. Наприклад, підприємство відвантажувало продукцію протягом всього 2009 року, а оплату одержало тільки у січні 2010 року. Якщо нарахувати єдиний податок від всієї суми виручки, що надійшла, то витрати підприємства за січень будуть безпідставно завищені, а доходи за 2009 рік — занижені. А ось перерахування єдиного податку до бюджету рекомендуємо здійснювати відповідно до даних Розрахунку суми єдиного податку, тобто від реально одержаної виручки, визначеної на підставі Книги обліку доходів і витрат.

Також можливо використовувати інший варіант — відкрити в обліку єдиного податку два субрахунки: «Єдиний податок, термін сплати якого не настав» і «Єдиний податок, термін сплати якого настав». По мірі надходження виручки за продукцію (товари, роботи, послуги) ці субрахунки будуть кореспондуватись між собою і закриватись. Однак відбудеться це не автоматично, як у першому випадку. Бухгалтеру необхідно буде дослідити період відвантаження продукції, за яку надійшли кошти, і відповідно до цього закривати субрахунки з обліку єдиного податку.

Інструкція № 291 «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» чітко вказівки щодо обліку витрат зі сплати єдиного податку не дає, тому бухгалтерам доводиться розбиратись самостійно, на свій розсуд. Єдиний податок є специфічним податком, оскільки об'єднує податки і збори, які підприємство — платник податку на прибуток відображає по дебету рахунків: 23 «Виробництво» (наприклад, нарахування на соціальне страхування із заробітку виробничих робітників); 84 «Інші операційні витрати» (наприклад комунальний податок); 85 «Інші витрати» (податок на прибуток).

На нашу думку, єдиний податок доцільно обліковувати на окремому субрахунку рахунка 84 або 85. У цьому випадку бухгалтеру не доведеться витягувати суму нарахованого єдиного податку із загальної суми витрат при заповненні форми № 2-м. У разі здійснення операцій з продажу основних засобів виручкою від реалізації вважається різниця між сумою, отриманою від реалізації цих засобів, та їх залишковою вартістю

на момент продажу. Але на практиці працівники податкових органів, загрожуючи штрафними санкціями, примушують включати до бази обкладення єдиним податком окремі позареалізаційні доходи і дохід від іншої реалізації.

Отже, після проведеного дослідження наведемо в таблиці 3 переваги та недоліки спрощеної системи оподаткування для підприємств малого бізнесу.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- суб'єктам малого бізнесу, застосовуючи спрощену чи загальну систему оподаткування, необхідно враховувати специфічні риси свого функціонування;
- спрощена система оподаткування обліку та звітності дозволяє невеликому підприємству зменшити чисельність штату бухгалтерії і завдяки цьому підняти свою рентабельність через зменшення витрат на оплату праці;
- ефективна політика підприємства щодо управління податковими платежами є важливою складовою успішної реалізації процесу управління підприємства в цілому;
- існуючі системи оподаткування мають недоліки, а тому вимагають постійного вдосконалення нормативно-законодавчої бази для підприємств малого бізнесу;
- сплата єдиного податку виступає саме тією нормою, яка запроваджує достатньо простий порядок обчислення і сплати вже існуючих обов'язкових платежів, що в свою чергу сприяє зростанню кількості суб'єктів малого підприємництва в Україні, стимулюванню їх ділової активності. Саме за допомогою стимулюючої функції єдиного податку держава гармонізує власні інтереси з інтересами суб'єктів малого підприємництва, які є платниками податків, що характеризується підвищенням рівня зайнятості населення та зменшенням соціальної напруги в країні без витрат бюджетних коштів. Тому єдиний податок має об'єктивні підстави для існування у системі оподаткування України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та звітність в Україні» від 16 липня 1999 року.
2. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 283/97-ВР від 22.05.97 р. із змінами і доповненнями, внесеними Законом України №349-ІУ від 24.12.2002 р., №1957-ІV від 01.07.2064 р.
3. Закону України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. № 168/97-ВР.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» Затверджено МФУ 25.02.00р., №39
5. Указ Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» № 456/98 від 12 травня 1998 р.
6. Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 3 липня 1998р. №727/98 (зі змінами та доповненнями).
7. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник. — К.: Алерта, 2006. — 1080 с.

Духновська Л.М. — milad8@bigmir.net

Надійшла до редколегії 15.04.2010 р.

*Стаття рекомендована до друку
д-ром екон. наук, проф. Ткаченко Н.М.*